

Prvky ekologické výchovy ve výuce žáků základních škol

Eva Váňová

Bakalářská práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Eva VÁŇOVÁ**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Metodika ekologické výchovy na základní škole**

Zásady pro vypracování:

Zpracování odborné literatury.

Vypracování osnovy a struktury bakalářské práce.

Metodologie práce, stanovení výzkumných technik a metod.

Zpracování teoretické a praktické části práce.

Teoretická a praktická východiska, závěry a doporučení.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HORKÁ, H. Ekologická výchova na 1. stupni základní školy. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80--210--0844--X.

JAKLOVÁ J., PELIKÁN, J. Ekologický slovník terminologický a výkladový. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1999. ISBN 80--7168--644--1.

JANČAŘÍKOVÁ, K. Ekolistky (Metodické listy Svatojánské koleje). 1. vyd. Svatý Jan pod Skalou: Svatojánská kolej -- Vyšší odborná škola pedagogická, 2004.

LAŠTŮVKA Z., KREJČOVÁ, P. Ekologie. Brno: Konvoj, 2000. ISBN 80--85615--93--2.

MÁCHAL, A. Průvodce praktickou ekologickou výchovou. 1. vyd. Brno: Rezekvítek (ekologické sdružení) ve spolupráci s Lipkou (dům ekologické výchovy Brno), 2000. ISBN 80--902954--0-1.

MÁCHAL, A., VLAŠÍN, M. Desatero domácí ekologie. Brno: EkoCentrum, 2000.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Pavel Opatrný

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

18. února 2009

Termín odevzdání bakalářské práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 18. února 2009

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně .....6.5.2009.....

.....Kovář.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Cílem této bakalářské práce je podat ucelený přehled o zařazení ekologické výchovy na základní školy v České republice. Práce popisuje, jak se ekologická výchova vyvíjela a jaké možnosti mají základní školy při realizaci environmentálního vzdělávání v současnosti. Dále upozorňuje na skutečnost, že s environmentální výchovou je důležité začít u dětí co nejdříve. Praktická část je věnována výzkumnému šetření na základních školách ve vybraných lokalitách Zlínského kraje, pomocí něhož jsem porovnávala např. využívané možnosti základních škol ve městech a na vesnicích. Jako velmi důležitá a přínosná se výzkumem ukázala spolupráce základních škol s ekocentry. Ve své práci se opírám o studium odborné literatury a o poznatky získané během mé odborné stáže.

Klíčová slova:

Ekologie, ekologická výchova, environmentalistika, rámcový vzdělávací program, školní vzdělávací program, environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO), kvantitativní výzkum, dotazník, životní prostředí.

ABSTRACT

The aim of this work is to give a comprehensive overview of the inclusion of environmental education at primary schools in the Czech Republic. The work describes how environmental education has evolved and what options are primary schools in the implementation of environmental education at present. Further attention to the fact that environmental education is important for children to start as soon as possible. The practical part is devoted to research investigation in primary schools in selected areas of the Zlín region, through which I have compared for example to use the possibilities of primary schools in the towns and villages. As a very important and useful research showed cooperation with primary schools environmental centers. In his work based on the study of literature and knowledge gained during my internships.

Keywords:

Ecology, environmental education, environmental, curriculum framework, the school curriculum, environmental education, training and education, quantitative research, questionnaire and the Environment.

Touto cestou bych ráda poděkovala PhDr. Pavlovi Opatrnému za odborné vedení mé bakalářské práce, PaedDr. Zdeňce Jančíkové (ředitelka ZŠ Zlín – Malenovice, tř. Svobody 868) a Mgr. Vladislavě Švehlíkové (statutární zástupce ředitele ZŠ Zlín – Malenovice, tř. Svobody 868) za cenné informace a rady týkající se Školního vzdělávacího programu a dále p. Martinovi Davidovovi (předseda občanského sdružení Ekocentrum Čtyřlístek) za umožnění mé odborné stáže.

Ztratili jsme sluch pro řeč přírody, protože jsme zanedbali používání tohoto smyslu, odnaučili jsme se to, protože jsme se přiučili tolika jiným věcem, že si už myslíme, že víme víc než příroda. Theodor Künkele

OBSAH

ÚVOD.....	11
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE	13
2 V SOUČASNOSTI POUŽÍVANÁ TERMINOLOGIE V EKOLOGICKÉ (ENVIRONMENTÁLNÍ) VÝCHOVĚ	15
3 HISTORIE A SOUČASNÝ STAV EKOLOGICKÉ VÝCHOVY U NÁS A V ZAHRANIČÍ	16
3.1 HISTORIE DO OBDOBÍ PRVNÍ REPUBLIKY (DO R. 1938)	16
3.2 PADESÁTÁ A ŠEDESÁTÁ LÉTA 20. STOLETÍ.....	16
3.3 SEDMDESÁTÁ A OSMDESÁTÁ LÉTA 20. STOLETÍ.....	16
3.4 SOUČASNOST.....	17
4 EKOLOGICKÁ VÝCHOVA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE	18
4.1 EKOLOGICKÁ VÝCHOVA A EKOLOGICKÁ KULTURA OSOBNOSTI.....	18
4.2 EKOLOGICKÁ VÝCHOVA A KULTURNÍ HODNOTY	18
4.3 EKOLOGICKÁ VÝCHOVA A HUMANIZACE ŠKOLY	19
4.4 RÁMCOVÉ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY (RVP)	19
4.5 ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM (ŠVP).....	20
4.6 PRŮŘEZOVÁ TÉMATA.....	20
4.7 CHARAKTERISTIKA PRŮŘEZOVÉHO TÉMATU ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA.....	21
4.8 ZÁKLADNÍ METODICKÉ PŘÍSTUPY K EKOLOGICKÉ VÝCHOVĚ.....	22
4.9 NĚKTERÉ METODY, KTERÉ LZE POUŽÍT PŘI EKOLOGICKÉ VÝCHOVĚ.....	22
4.9.1 Smyslové vnímání přírody	22
4.9.2 Výchova uměním	22
4.9.3 Simulační hry	22
4.9.4 Globální výchova	23
5 MOŽNOSTI REALIZACE ENVIRONMENTÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE	24
5.1 VYTVOŘENÍ SAMOSTATNÉHO VYUČOVACÍHO PŘEDMĚTU GLOBÁLNÍ VÝCHOVA	24
5.2 INTEGRACE JEDNOTLIVÝCH TEMATICKÝCH OKRUHŮ ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVY DO VYUČOVACÍCH PŘEDMĚTŮ	25
5.3 PROJEKTOVÝ DEN NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE.....	25
6 VÝUKOVÝ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLU	26

6.1	EKOCESTRUM ČTYŘLÍSTEK	26
6.2	TERÉNNÍ A OSTATNÍ VÝUKOVÉ PROGRAMY EKOCESTRA ČTYŘLÍSTEK.....	26
6.3	VÝUKOVÝ PROGRAM „VELIKONOČNÍ NÁLADA“	26
7	HRY S EKOLOGICKÝM ZAMĚŘENÍM PRO ŽÁKY ZŠ	28
7.1	„STAVĚNÍ STROMU	28
7.2	KOLIK ODSTÍNŮ MÁ ZELENÁ?	28
7.3	„VÝROBA HODIN	29
7.4	POZORUJEME MRAKY	29
8	CÍLE, ÚKOLY A SLOŽKY EKOLOGICKÉ VÝCHOVY	30
8.1	CÍLE EKOLOGICKÉ VÝCHOVY	30
8.2	ÚKOLY EKOLOGICKÉ VÝCHOVY.....	30
8.3	SLOŽKY EKOLOGICKÉ VÝCHOVY	30
9	CÍLOVÉ SKUPINY V EKOLOGICKÉ VÝCHOVĚ	31
9.1	PŘEDŠKOLNÍ VĚK (3 – 6 LET)	31
9.2	MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK, 1. – 4. TŘÍDA ZŠ (6 – 10 LET).....	31
9.3	ŠKOLNÍ VĚK, 5. – 6. TŘÍDA ZŠ (10 – 12 LET)	31
9.4	STARŠÍ ŠKOLNÍ VĚK, 7. – 9. TŘÍDA ZŠ (12 – 15 LET)	32
9.5	STŘEDNÍ ŠKOLY (15 – 18 LET)	32
9.6	DOSPĚLÍ (18 LET A VÍCE)	33
9.7	RODIČE S DĚTMI	33
10	EKOPEĐAGOGICKÉ SLUŽBY STŘEDISEK EKOLOGICKÉ VÝCHOVY	34
10.1	POSLÁNÍ A NABÍDKA STŘEDISEK EKOLOGICKÉ VÝCHOVY	34
10.2	TYPY STŘEDISEK EKOLOGICKÉ VÝCHOVY	34
10.3	POBYTOVÉ EKOLOGICKÉ PROGRAMY	34
10.4	ŠKOLNÍ EKOLOGICKÉ PROJEKTY	35
11	PRÁVNÍ ZAKOTVENÍ EKOLOGICKÉ VÝCHOVY.....	36

11.1	ZÁKON Č. 17/92 SB., O ŽIVOTNÍM PROSTŘEDÍ, VE ZNĚNÍ POZDĚJŠÍCH PŘEDPISŮ	36
11.2	ZÁKON Č. 114/92 SB., O OCHRANĚ PŘÍRODY A KRAJINY, VE ZNĚNÍ POZDĚJŠÍCH PŘEDPISŮ.....	36
11.3	ZÁKON Č. 123/98 SB., O PRÁVU NA INFORMACE O ŽIVOTNÍM PROSTŘEDÍ, VE ZNĚNÍ POZDĚJŠÍCH PŘEDPISŮ	36
11.4	ZÁKON Č. 561/2004 SB., O PŘEDŠKOLNÍM, ZÁKLADNÍM, STŘEDNÍM, VYŠŠÍM ODBORNÉM A JINÉM VZDĚLÁVÁNÍ, VE ZNĚNÍ POZDĚJŠÍCH PŘEDPISŮ (ŠKOLSKÝ ZÁKON).....	36
11.5	RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	37
11.6	PROGRAM OZDRAVENÍ ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ČR	37
12	REGIONÁLNÍ INFORMACE.....	38
12.1	ÚZEMÍ STATUTÁRNÍHO MĚSTA ZLÍN	38
12.2	ORGANIZACE VE ZLÍNĚ, KTERÉ SE ZABÝVAJÍ EKOLOGICKOU VÝCHOVOU	38
II	PRAKTICKÁ ČÁST	39
13	VÝZKUM V OBLASTI ZAČLENĚNÍ ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVY	40
13.1	NÁZEV VÝZKUMU.....	40
13.2	CÍL VÝZKUMU, VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....	40
13.3	STANOVENÉ HYPOTÉZY	40
13.4	PŘEDMĚT VÝZKUMU	40
13.5	ZÍSKÁVÁNÍ ÚDAJŮ	41
13.6	METODIKA REALIZOVANÉHO VÝZKUMU	41
13.7	ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZA ÚDAJŮ.....	41
13.8	SHRnutí VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	49
	ZÁVĚR	51
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	53
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	55
	SEZNAM OBRÁZKŮ	56
	SEZNAM PŘÍLOH.....	57

ÚVOD

Vybrané téma z oblasti ekologie by jistě zasloužilo ještě větší pozornost, než je rozsah této práce. Díky této práci jsem nahlédla do problematiky ekologické výchovy. K životnímu prostředí mám velmi kladný vztah a není mi lhostejné, co se s přírodou kolem mě děje. Zároveň však tato práce pro mne znamenala i objevování neznámého. Podstatným problémem, na který jsem při své práci narazila, bylo, že ekologická výchova není v současnosti samostatně vyučovaným předmětem na základních školách.

Ve své práci se snažím věnovat ekologické výchově z více hledisek. Teoretická část je zaměřena na základní terminologii v ekologické výchově, na historii a současný stav ekologické výchovy, na možnosti zařazení průřezového tématu Environmentální výchova. Dále seznamuje s výukovým programem ekocentra, s cíli, úkoly a složkami ekologické výchovy, s cílovými skupinami. Také je zde popsáno několik vybraných ekologických her.

V praktické části se věnuji výzkumnému šetření s cílem zjištění, zda je v oblasti ekologické výchovy rozdíl mezi školami umístěnými ve městech a na vesnici, jaké možnosti zařazení průřezového tématu základní školy upřednostňují a zda využívají nabídek ekocenter.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE

„**Biotop** – veškeré neživé (abiotické) a živé (biotické) činitele, které na konkrétním místě ve vzájemném působení vytvářejí životní prostředí určitého jedince, druhu, populace, společenstva. Biotop je místní prostředí, které splňuje nároky příznačné pro druhy rostlin, živočichů nebo biocenóz. Biotop se vždy vztahuje ke konkrétnímu druhu či společenstvu. (Jakrlová, Pelikán, 1999)“

„**Ekologická etika** - souhrn mravních norem, směřujících k odpovědnému přístupu člověka k přírodě a jejím obyvatelům a zdrojům. Usiluje o získání lidí pro takový životní způsob, který by umožňoval trvale udržitelné žití pro všechno živé na Zemi. (Jakrlová, Pelikán, 1999)“

„**Ekologická stabilita** - schopnost ekosystémů vyrovnávat změny způsobené vnějšími i vnitřními činiteli a zachovávat své přirozené vlastnosti a funkce. Cílem je dosažení stavu harmonické kulturní krajiny, ve které jsou plochy člověkem destabilizovaných ekosystémů vyváženy vhodně rozloženými plochami ekologicky stabilnějších přirozených a přírodě blízkých ekosystémů. (Jakrlová, Pelikán, 1999)“

„**Ekologie** - věda o vzájemných vztazích mezi organismy a jejich prostředím (soubor všech okolních neživých činitelů a ostatní organismy téhož i jiných druhů). (Jakrlová, Pelikán, 1999)“

Ekologové - ochránci a obhájci životního prostředí.

„**Environmentalisté** - zelení aktivisté a vyznavači hodnot životního prostředí. (Jakrlová, Pelikán, 1999)“

„**Environmentalistika** - nauka o životním prostředí, využívá poznatků vědního oboru ekologie, zkoumá mechanismy působení člověka na ekosystémy, zabývá se prevencí znečišťování životního prostředí, nápravou vzniklých škod a prevencí nežádoucích zásahů. Zahrnuje např. také ochranu přírody, monitoring složek životního prostředí, využívá přírodních zdrojů, nakládání s energiemi, péči o zdraví lidské populace apod. (Jakrlová, Pelikán, 1999)“

Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO) - vychází z anglického termínu environmental education, kde environmental znamená životní prostředí a education je chápáno jako vzdělávání, výchova či osvěta všech typů cílových skupin, od nejmenších dětí

po dospělé. Vzděláváním se rozumí zejména ovlivňování racionální stránky osobnosti. Výchovou působení na city a vůli. Osvětou se označují speciální způsoby předávání informací zejména dospělé populaci.

„Životní prostředí je soubor veškerých činitelů, se kterými přichází do styku živý subjekt (organismus, populace, člověk, lidská společnost) a podmínek, kterými je obklopen, tj. vše, co na subjekt přímo i nepřímo působí. Obsah tohoto pojmu se velmi často zužuje na životní prostředí člověka, lidské společnosti. (Jakrlová, Pelikán, 1999)“

2 V SOUČASNOSTI POUŽÍVANÁ TERMINOLOGIE V EKOLOGICKÉ (ENVIRONMENTÁLNÍ) VÝCHOVĚ

Koncem devadesátých let Ministerstvo životního prostředí upustilo od termínu „ekologická výchova“ a zavedlo nový pojem „environmentální výchova“. Pro účely ekopedagogické praxe ve školách a střediscích ekologické výchovy je možné považovat pojmy „ekologická výchova“ a „environmentální výchova“ za rovnocenné.

Základním cílem environmentální výchovy je vyvolat v dětech touhu poznávat okolní svět a tuto touhu dále rozvíjet. „Environmentalistika (nauka o životním prostředí) se částečně s ekologií prolíná v otázkách souvisejících s biologickou podstatou člověka. Jde především o působení člověka na ekosystémy, jejich ovlivňování, přetváření a využívání, zajištění dostatku kvalitní potravy, řešení populační exploze apod. Nauka o životním prostředí ale současně řeší množství dalších, „neekologických“ problémů, jako jsou legislativní otázky ochrany životního prostředí, technické problémy související se znečištěním prostředí, utváření pracovního, obytného a rekreačního prostředí, etické, estetické, zdravotnické, hygienické a výchovné otázky, územní plánování apod. (Laštůvka, Krejčová, 2000, s. 13)“

„Za východiska ekologie při jejím vzniku i při aktuálním studiu je nutné považovat zejména systematiku organismů a evoluční biologii. Jako biologická věda je ekologie závislá na poznatcích z morfologie, fyziologie, genetiky a biochemie. S ekologií se prolíná biogeografie, etologie, parazitologie a epidemiologie. Tím, že ekologie sleduje také vlivy neživých činitelů na organismy i působení organismů na neživé prostředí, proniká do sféry klimatologie, hydrologie, pedologie a geologie. Moderní ekologie využívá poznatků a postupů matematiky, kybernetiky a obecné teorie systémů. (Laštůvka, Krejčová, 2000, s. 13)“

3 HISTORIE A SOUČASNÝ STAV EKOLOGICKÉ VÝCHOVY U NÁS A V ZAHRANIČÍ

3.1 Historie do období první republiky (do r. 1938)

Člověk získával poznatky o ekologii v podstatě už v dobách, kdy se ještě živil jako sběrač a lovec. Nárůst těchto poznatků těsně souvisel s celkovým stavem lidského poznání, proto jich začalo přibývat už s rozvojem neolitického zemědělství, výrazněji však teprve od 15.-16. st.

Vymezení ekologie jako samostatné vědní disciplíny podstatně urychlil Charles Darwin (1809-1882), který podrobně studoval vzájemné vztahy mezi organismy i působení neživého prostředí. Na těchto poznacích stavěla pozdější ekologie.

Již v první republice (1918 – 1938) se v ČR objevovaly základní výchovné prvky vztahu k životnímu prostředí. V té době se skupiny nadšených a obětavých jedinců zajímaly o ochranu přírody.

3.2 Padesátá a šedesátá léta 20. století

Během padesátých a šedesátých let 20. století došlo k mohutnému rozvoji ekologie. Charakteristické byly výhradně dobrovolné iniciativy nadšenců, kteří pracovali s dětmi a mládeží v oblasti ochrany přírody. Výchova k ochraně přírody byla ve školních osnovách chápána jako poznávání přírody spojené s využitím aktivních činností.

„Hlavní pozornost je v 60. letech věnována zejména studiu ekosystémů, produkčním a energetickým otázkám, koloběhu látek apod. S prudkým zhoršováním životního prostředí od 60. let a narůstáním dalších problémů lidské společnosti se částečně mění i zaměření ekologie na praktickou využitelnost poznatků (Máchal, 2000, s. 14).“

3.3 Sedmdesátá a osmdesátá léta 20. století

Počátkem 70. let se dostává na přední místo výchova k péči o životní prostředí. Současně se rozvíjí poznatek, že spolu s přírodou je ohrožen i sám člověk.

V 80. letech se začíná prosazovat termín „ekologická výchova“, považovaný za účinnější a výstižnější, neboť lépe vyjadřuje orientaci výchovy na poznávání, respektování a využívání zákonitostí vzájemných vztahů živých systémů a prostředí.

3.4 Současnost

Ve druhé polovině 20. století vzniklo mnoho organizací a hnutí s cílem zamezit dalšímu globálnímu ničení životního prostředí a informovat o tomto problému veřejnost (Greenpeace, Český svaz ochránců přírody, Hnutí Brontosaurus, Děti země, Hnutí Duha, Arnika atd.). Tato hnutí dnes již celkem účinně lobují u vlád demokratických zemí a tím zabraňují další devastaci přírody. Dnes má naše společnost již vytvořenu ekologickou etiku díky své ekologické gramotnosti.

Revolucí v roce 1989 se v ČR otevřelo velmi složité, náročné a obtížné období, které vyžadovalo řešení spousty nových problémů, které byly dosud zanedbávány. Ekologie mezi tyto nové problémy bezesporu patří. Byla např. zavedena nepovinná ekologická praktika na některých základních školách, „ekologické předměty“ a semináře na vybraných středních a vysokých školách, vznikly mateřské, základní a střední školy zaměřené na ekologickou výchovu, rozšířila se nabídka ekologicko-výchovných programů pro školy, která vypracovávala např. střediska ekologické výchovy. V současnosti je vydáváno více publikací, materiálů a pomůcek pro praktickou ekologickou výchovu. Ekologická výchova je plánovitě zařazována do přípravy učitelů a také do jejich dalšího vzdělávání.

V září 1991 byla založena Nadace ekologické výchovy EVA. Jedná se o nevládní neziskovou organizaci, která nabízí služby všem zájemcům o oblast výchovy ve vztahu k životnímu prostředí. Pro vzájemnou koordinaci středisek ekologické výchovy bylo v roce 1996 založeno občanské sdružení „Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina“.

Česká ekologická výchova má krátkou historii. Důležitou roli v ní však samozřejmě hrají sami pedagogové, kteří jsou schopni své žáky oslovit, zaujmout a přesvědčit svým vlastním příkladem.

4 EKOLOGICKÁ VÝCHOVA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Od nejútlejšího věku by děti měly poznávat fakta o přírodě a přijímat okolní přírodu jako něco, co se jich týká, na čem jsou závislé a co zase zpětně mohou ovlivňovat. Vychovatelé jsou zodpovědní za prostředí, v němž se děti vyvíjejí. Cílem je vytvořit dětem podnětné a tvůrčí prostředí.

Nejprve bychom měli naučit děti přírodu pozorovat, zkoumat a milovat. Potom můžeme povzbudit v dětech přijetí zodpovědnosti za přírodu. Dostáváme možnost vést děti k co nejšetrnějšímu chování k přírodě a k tomu, aby o přírodu pečovaly.

4.1 Ekologická výchova a ekologická kultura osobnosti

Ekologická výchova směřuje k ekologické kultuře osobnosti. Osvojit si ekologickou kulturu znamená poznávat obecné zákonitosti vývoje přírody a společnosti, chápat jejich vzájemnou souvislost, uvědomit si, že příroda je prazákladem vzniku a existence člověka a být přesvědčen o nutnosti plné harmonie ve vztazích člověka k člověku a člověka k přírodě.

4.2 Ekologická výchova a kulturní hodnoty

Kritériem úspěšnosti ekologické výchovy jsou hodnoty, které jedinec upřednostňuje. Uvědomělá změna systému lidských hodnot, o kterou ekologická výchova usiluje, by měla vycházet především z:

1. pochopení ohraničenosti lidského poznání a uznání rozsáhlé složitosti přírody, jejíž jednotlivé složky ve vzájemných souvislostech člověk postupně poznává.
2. úcty k životu a přírodě vůbec.
3. odpovědnosti za životní prostředí.
4. přehodnocení posloupnosti hodnot ve prospěch duchovní a etické stránky lidského života a oceňování jeho kvality.

Obdiv a láska k přírodě, potřeba krásy, harmonie a lidskosti jsou důležitá citová hlediska, která jsou motivací v ekologické výchově. Dobře vychovaný a citlivý člověk hodnotí z hlediska krásy vše, co poznává, prožívá a dělá. Schopnost člověka vidět krásu v přírodě mu nemůže dovolit ubližovat. Miluje-li člověk přírodu, nemůže ji ničit.

Určité části lidské populace chybí schopnost myslet na to, co bude v budoucnosti. Orientují se pouze na svou osobu a na nejbližší okolí a mají mentalitu bezohledného „nájemníka“ přírody. Výrazný vliv na utváření vztahu člověka k přírodě má i hodnotové zaměření současného určujícího směru – neomezeného konzumu. Tento směr je prostředkem k dosažení lidského materiálního blahobytu.

4.3 Ekologická výchova a humanizace školy

Ekologická výchova je výchova k úplnému lidství. Tento proces vede k tomu, aby se člověk účastnil na vlastním růstu a rozvoji, na naplňování ideálu lidskosti. Měl by se umět orientovat ve světě přírody a kultury, žít s druhými lidmi a stát se dobrým hospodářem v nejšířším slova smyslu, tzn. účelně přetvářet svět i sama sebe a podílet se změnou svého životního stylu na zušlechťování životního prostředí.

Úlohou školy není jen vzdělávání. Stejným dílem by měla škola vychovávat člověka citlivého k lidem i k přírodě. Je dostatečně prokázáno, že blízkost přírody v dětství člověka pozitivně ovlivňuje. Vnímání přírody, zaposlouchání se do zvuků lesa, vychutnání si ticha přírody musíme děti učit. Pokud jsou vůbec zvyklé chodit do přírody, většinou ji vnímají jen jako kulisu k divokým hrám a závodění.

4.4 Rámcové vzdělávací programy (RVP)

Jedná se o kurikulární dokumenty státní úrovně, které normativně stanovují obecný rámec základního vzdělávání.

Státní úroveň v systému kurikulárních dokumentů představují Národní program vzdělávání a rámcové vzdělávací programy (RVP). Národní program vzdělávání vymezuje počáteční vzdělávání jako celek. RVP vymezují závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy - předškolní, základní a střední vzdělávání. Školní úroveň představují školní vzdělávací programy (ŠVP), podle nichž se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách. Národní program vzdělávání, rámcové vzdělávací programy i školní vzdělávací programy jsou veřejné dokumenty přístupné pro pedagogickou i nepedagogickou veřejnost.

Rámcové vzdělávací programy vycházejí z nové strategie vzdělávání, která zdůrazňuje klíčové kompetence, jejich provázanost se vzdělávacím obsahem a uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě; vycházejí z koncepce celoživotního učení;

formulují očekávanou úroveň vzdělání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání; podporují pedagogickou autonomii škol a profesní odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání

4.5 Školní vzdělávací program (ŠVP)

Školní vzdělávací program si vytváří každá škola podle zásad stanovených v příslušném RVP. Pro tvorbu ŠVP mohou školy využít tzv. Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů, který je vytvářen ke každému RVP. Manuál seznamuje s postupem tvorby ŠVP a uvádí způsoby zpracování jednotlivých částí ŠVP s konkrétními příklady.

Záměrem je, aby učitelé při tvorbě školních vzdělávacích programů vzájemně spolupracovali, propojovali vhodná témata společná jednotlivým vzdělávacím oborům a posilovali nadpředmětový přístup ke vzdělávání.

4.6 Průřezová témata

Průřezová témata reprezentují v RVP ZV okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Jsou důležitým formativním prvkem základního vzdělávání, vytvářejí příležitosti pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot.

Všechna průřezová témata mají jednotné zpracování. Obsahují charakteristiku průřezového tématu, dále je vyjádřen vztah ke vzdělávacím oblastem a přínos průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka jak v oblasti vědomostí, dovedností a schopností, tak v oblasti postojů a hodnot. Obsah průřezových témat doporučený pro základní vzdělávání je rozpracován do tematických okruhů. Každý tematický okruh obsahuje nabídku témat (činností, námětů). Výběr témat a způsob jejich zpracování v učebních osnovách je v kompetenci školy.

Tematické okruhy průřezových témat procházejí napříč vzdělávacími oblastmi a umožňují propojení vzdělávacích obsahů oborů. Tím přispívají ke komplexnosti vzdělávání žáků a pozitivně ovlivňují proces utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků. Žáci dostávají možnost utvářet si integrovaný pohled na danou problematiku a uplatňovat širší spektrum dovedností.

Průřezová témata tvoří povinnou součást základního vzdělávání. Škola musí do vzdělávání na 1. stupni i na 2. stupni zařadit všechna průřezová témata uvedená v RVP ZV. Všechna průřezová témata však nemusí být zastoupena v každém ročníku. V průběhu základního vzdělávání je povinností školy nabídnout žákům postupně všechny tematické okruhy jednotlivých průřezových témat, jejich rozsah a způsob realizace stanovuje ŠVP. Průřezová témata je možné využít jako integrativní součást vzdělávacího obsahu vyučovacího předmětu nebo v podobě samostatných předmětů, projektů, seminářů, kurzů apod.

Podmínkou účinnosti průřezových témat je jejich propojenost se vzdělávacím obsahem konkrétních vyučovacích předmětů a s obsahem dalších činností žáků realizovaných ve škole i mimo školu.

V etapě základního vzdělávání jsou vymezena tato průřezová témata:

1. Osobnostní a sociální výchova
2. Výchova demokratického občana
3. Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
4. Multikulturní výchova
5. Environmentální výchova
6. Mediální výchova

4.7 Charakteristika průřezového tématu Environmentální výchova

„**Environmentální výchova** vede jedince k pochopení komplexnosti a složitosti vztahů člověka a životního prostředí, tj. k pochopení nezbytnosti postupného přechodu k udržitelnému rozvoji společnosti a k poznání významu odpovědnosti za jednání společnosti i každého jedince. Umožňuje sledovat a uvědomovat si dynamicky se vyvíjející vztahy mezi člověkem a prostředím při přímém poznávání aktuálních hledisek ekologických, ekonomických, vědeckotechnických, politických a občanských, hledisek časových (vztahů k budoucnosti) i prostorových (souvislostí mezi lokálními, regionálními a globálními problémy), i možnosti různých variant řešení environmentálních problémů. Vede jedince k aktivní účasti na ochraně a utváření prostředí a ovlivňuje v zájmu udržitelnosti rozvoje lidské civilizace životní styl a hodnotovou orientaci žáků. (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2007)“

Tematickými okruhy průřezového tématu Environmentální výchova jsou Ekosystémy, Základní podmínky života, Lidské aktivity a problémy životního prostředí, Vztah člověka k prostředí.

4.8 Základní metodické přístupy k ekologické výchově

Mezi základní metodické přístupy můžeme zařadit ekologickou gramotnost a ekologické myšlení. Ekologická gramotnost představuje potřebné znalosti o příčině života, o zákonitostech vztahu organismů a prostředí. Ekologické myšlení vychází z úcty k vysokým hodnotám a nenahraditelnosti přírody, z akceptování zásadní závislosti člověka a lidské kultury na dobrém stavu biosféry a abiosféry.

4.9 Některé metody, které lze použít při ekologické výchově

4.9.1 Smyslové vnímání přírody

1. zrak (př.: při poznávání a zachycování rozmanitosti barev a tvarů v přírodě do náčrtníků).
2. hmat lze využít např. při ohmatání stromu se zavázanýma očima.
3. sluch - vnímáme zvuky přírody (vítr nás lechtá na čele, listy se chvějí a padají na zem, potůček zurčí, nějaké zvíře haraší v listí atd.). Lze také malovat to, co slyšíme.
4. čich - v přírodě se setkáváme s různými druhy vůní.

Nezapomeňme na to, že děti potřebují své zážitky někomu sdělit. Jen jim k tomu musíme dát potřebný prostor.

4.9.2 Výchova uměním

Dítě by se mělo naučit vnímat svět pomocí uměleckého poznání, lépe se v něm orientovat, dokázat jej hodnotit a zkvalitňovat své prostředí a svůj životní styl.

4.9.3 Simulační hry

Simulační hry jsou určeny k nalézání vlastní hodnoty, hodnoty svých postojů, uvědomění si svých nadání a schopností. Patří sem hraní rolí, které umožňuje zvýšení zájmu o danou oblast. Při hraní rolí se děti učí obhajovat své stanovisko, vyjadřovat se, získávat spojení,

zhodnotit situaci, vymýšlet návrhy jednání, odbourává se nepřátelství a podporuje se ochota k dialogu.

4.9.4 Globální výchova

Snaží se naplňovat ideál ucelené výchovy, tzn. rozvíjí rozum, cit, intelekt, představivost, analýzu, intuici, schopnost komunikovat, spolupracovat, sdělovat názor, rozhodovat. Osvojuje vědomosti, dovednosti, napomáhá rozvoji schopností, usiluje o utváření postojů přímou zkušeností a umožňuje různý, často protikladný pohled na problém. Proto její programy zdůrazňují dialog, srovnání zkušeností, poznání souvislostí a aktivní zapojení.

5 MOŽNOSTI REALIZACE ENVIRONMENTÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO) zahrnuje činnosti a aktivity probíhající ve školách a školských zařízeních (**formální vzdělávání**), v rámci volnočasových aktivit (**neformální vzdělávání**) i v rámci neorganizovaného volného času jednotlivců (**informální učení**) zaměřené na oblast životního prostředí.

EVVO klade důraz především na poznávání životního (přírodního i umělého) prostředí (člověka), na uvědomování si nezbytnosti zachování podmínek života, na poznávání vztahu člověka a životního prostředí.

Každá základní škola si o zařazení ekologické výchovy do výuky rozhoduje sama na základě svého Školního vzdělávacího programu, který sestavuje ředitel školy ve spolupráci s pedagogickým sborem. Každá základní škola by měla mít stanoveného vlastního koordinátora pro ekologickou výchovu, který se dále v této oblasti vzdělává. Školní vzdělávací program je vždy zpracováván jako dlouhodobý strategický dokument, který je dále dle potřeb školy aktualizován, zpravidla do krátkodobého akčního programu na nejbližší školní rok.

Možnosti realizace EVVO na ZŠ:

1. zařadit do výuky samostatný vyučovací předmět pod názvem Globální výchova.
2. integrovat jednotlivé tematické okruhy environmentální výchovy do vyučovacích předmětů.
3. pořádat tzv. projektové dny.

5.1 Vytvoření samostatného vyučovacího předmětu Globální výchova

Takovému předmětu je třeba přidělit časovou dotaci (a uvést ji v učebním plánu), název a vytvořit pro něj výstupy, které v tomto předmětu budou naplněny. Je to bezesporu náročnější proces, než jakým je integrace tematických okruhů do vyučovacích předmětů. Ale pokud je cílem školy zaměřit se na environmentální výchovu, je to jedna z možností. Tento postup lze uskutečnit především tehdy, je-li ve škole pedagog, který se environmentální výchově dlouhodobě věnuje a je schopen uchopit toto průřezové téma v celé jeho šíři. Environmentální výchova jako interdisciplinární obor vyžaduje totiž dílčí znalosti mnoha dal-

ších oborů, což by v některých případech mohlo být nebezpečím při tvorbě samostatného vyučovacího předmětu, a tedy při naplňování všech tematických okruhů.

5.2 Integrace jednotlivých tematických okruhů environmentální výchovy do vyučovacích předmětů

Typická je integrace do přírodovědných předmětů (biologie, chemie, fyzika, zeměpis), kde již řada očekávaných výstupů propojení s environmentální výchovou naznačuje. V praxi se však ukázalo, že mnoho tematických okruhů se dá vhodně propojit i se základy společenských věd, výtvarnou výchovou, výchovou ke zdraví a dalšími předměty. V základech společenských věd se může například jednat o hraní rolí, kdy vybrané skupiny žáků představují zájmové skupiny, které jednají o regulaci dopravy ve městě, o environmentálně sporné stavbě apod. Ve výtvarné výchově lze např. ztvárnit ekologicky zničenou krajinu, v českém jazyce ji zase popsat ve slohové práci. Možných alternativ je opravdu hodně.

5.3 Projektový den na základní škole

Uplatnění průřezového tématu formou projektu lze provést v jakémkoli rozsahu. Je tedy možné vytvořit a uskutečnit projekt celoškolní nebo třídní, krátkodobý nebo dlouhodobý. To závisí na možnostech a pedagogických záměrech školy. Projekt může zahrnovat jeden nebo více tematických okruhů. Vhodným tematickým okruhem pro projekt je většinou širouce postavené téma, které umožňuje zaměřit se na vodu, ovzduší, globální problémy životního prostředí, zdraví člověka apod. Pro projektové vyučování lze využít nabídek již zpracovaných projektů různých organizací, příp. se nechat inspirovat již existujícími projekty.

6 VÝUKOVÝ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLU

6.1 Ekocentrum Čtyřlístek

Místem mé odborné stáže byla zlínská ekologická organizace Ekocentrum Čtyřlístek. Jedná se o neziskovou organizaci, která se zabývá mimo jiné osvětovou činností a vzděláváním dětí a mládeže formou výukových programů na základních a středních školách ve Zlínském kraji. Další její významnou činností je péče o krajinu a ochrana biodiverzity, pořádání táborů pro děti. Dále se organizace věnuje propagaci Fair trade, biopotravin a ekologického zemědělství. Během mé odborné stáže ve Čtyřlístku jsem navštívila Základní školu v Želechovicích, kde má Ekocentrum klubovnu pro děti, ve které probíhá zájmová činnost zaměřená na ekologii a také návštěvy dětí s pedagogickým doprovodem v rámci vyučování. Je zde také malá ekologická knihovna. Ekocentrum Čtyřlístek se zmíněnou školou úzce spolupracuje.

6.2 Terénní a ostatní výukové programy Ekocentra Čtyřlístek

Ekocentrum Čtyřlístek má ve své nabídce :

a) terénní výukové programy (Pasekářská stezka, Bezedník, Na hradě, Lesní společnost).

b) ostatní výukové programy pro základní školy, které probíhají přímo na základní škole (Tajemství přírody, Vodní kufřík, Pejsek není hračka, Ptačí svět, Bylinky, Archeologické putování, Geologie, Lidé na Zemi, Supermarket, Zelená domácnost, Energie dnes a zítra, Velká voda, I ty ovládáš klima Země, Kolik stojí čistý vzduch, Odpadov, Cigaretku?, Šílený statkář nebo šílená kráva?, Biozahrádka, Vánoční nálada, Velikonoční nálada).

Programy jsou vytvářeny tak, aby je bylo možno zařadit do Školního vzdělávacího programu.

6.3 Výukový program „Velikonoční nálada“

Tento výukový program je určen pro 1. ročník základní školy. Trvá dvě vyučovací hodiny. Vzhledem k věku dětí probíhá program hlavně formou her a výtvarných činností. Dále se děti dozvědí o symbolech Velikonoc a jara, jak Velikonoce vznikly a jaké pověry se vážou ke dnům, které oslavě svátků jara předcházejí. Děti se seznamují s hlasy a obrázky ptáků vyskytujících se v jarní přírodě, mohou si sáhnout do misky se zrním a podívat

se např. na lektorkou přinesené kočky a jehnědy ze stromů. Tento program mě svým provedením velmi zaujal a jsem přesvědčená o tom, že byl pro přítomné děti velkým přínosem.

Za velmi přínosné srovnatelných výukových programů považuji přítomnost někoho jiného, než je paní učitelka, na kterou jsou děti každodenně zvyklé. Informace, které děti obdrží, jsou tak spojeny s někým jiným a dle mého názoru nezaniknou v poznatcích získaných při běžné výuce a děti si je déle uchovají ve své paměti.

7 HRY S EKOLOGICKÝM ZAMĚŘENÍM PRO ŽÁKY ZŠ

7.1 „Stavění stromu

1. zdravé a silné jádro stromu – vybereme dva silné hochy, které postavíme k sobě zády. Vzájemně se o sebe opírají, aby zajistili dostatečnou pevnost.
2. hlavní kořen – budou představovat dvě děti, které usednou k nohám „jádra“.
3. vedlejší kořeny až po vlásečnice – poprosíme dívky s dlouhými vlasy, aby ulehly dokola kolem „jádra“ a rozprostřely vlasy jako vlášení, kterým budou nasávat vodu.
4. dřevo – ze zbývajících dětí třetinu postavíme do kruhu kolem „jádra“ obličejem z kruhu ven. Chytnou se za ruce, aby mohly lépe a propojeně vést vodu.
5. lýko – druhou třetinu dětí postavíme do kruhu kolem „dřeva“ obličejem dovnitř kruhu. Opět se chytnou za ruce – povedou živiny.
6. kůra – zbývajících třetinu dětí postavíme do kruhu kolem „lýka“ opět obličejem ven z kruhu – chytnou se za ruce a budou strom chránit.

K „oživení“ postaveného stromu musíme nacvičit některé jeho životní projevy: kořeny nasají vodu, která putuje dřevem až do listů (děti představující „dřevo“ přejdou ze dřepu do stoje a vzpaží, třepotají dlaněmi jako listy), v listech se při fotosyntéze vytvářejí živiny, z nichž část lýko odvede do kořenů (děti představující „lýko“ převezmou vzpaženými rukama od „dřeva“ živiny a při přecházení ze stoje do dřepu připaží). Zvukovou kulisu tvoří: nasávání vody vlásečnicemi (zvuk nasávání), vedení dřevem „nahoru“ a vedení lýkem „dolů“ (citoslovce hú). Zkouška pevnosti a životaschopnosti stromu: zavoláme „lýkožrouta“ (předem vybrané dítě), který má za úkol proniknout v průběhu „fungování“ stromu přes kůru nejlépe až k jádru (čas vymezený pro lýkožrouta je omezen). (Máchal, 2000, str. 42)“

7.2 Kolik odstínů má zelená?

Tato činnost podporuje správné dívání a fantazii. Sbíráme s dětmi zelené předměty a budeme si je dávat na jedno místo. Nejen přírodní předměty (listy, trávu), ale i umělé. Po několika dnech této sbírky budeme překvapeni pestrostí odstínů zelené. Zamyslíme se, proč se asi říká, že zelená léčí, proč jsou rostliny zelené apod.

7.3 „Výroba hodin

1. Jednoduché sluneční hodiny – připravíme si 1 velký a 10-12 malých kolíků. Vyhlédneme si volné prostranství, kam nedopadá žádný stín, do jeho středu zapíchneme velký kolík. V jasný sluneční den každou celou hodinu zapíchneme malý kolík tam, kam dopadá stín velkého. Malý kolík označíme pro lepší přehlednost samolepkou s danou hodnotou. Další dny poznáme přibližně, kolik je hodin podle toho, na který malý kolík dopadá stín velkého.

2. Jednoduché vodní hodiny – připravíme si větší láhev s víčkem. Do víčka propíchneme malý otvor. Láhev dáme do svislé podoby (nejlépe do kovového či drátěného rámu). Měříme v určitém časovém intervalu, např. po 1,5 nebo 10 minutách, kolik vody ubylo. Na láhev uděláme rysky s popiskami. Místo vody lze dát olej nebo jinou vazkou kapalinu.

3. Přesýpací hodiny – podobně jako vodní, jen místo vody dáme přesátý suchý písek (nesmí v něm být hrudky ani kamínky). (Jančaříková, 2004, str. 67)“

7.4 Pozorujeme mraky

Vyzveme děti, aby se dívaly na mraky (oheň, vír listí ve větru) a představovaly si, jaké předměty, zvířata, lidi nám mraky připomínají. Povídáme si o nich. Obdobně lze vymýšlet, co vidíme na skvrnitém nábytku nebo na skále apod. Takové pozorování rozvíjí fantazii a schopnost dětí vyjadřovat se, zvyšuje sebevědomí a uklidňuje. Navíc se tak děti naučí využívat čas, v němž se z různých důvodů nemohou pohybovat a hrát si (např. ve vlaku nebo na lůžku).

8 CÍLE, ÚKOLY A SLOŽKY EKOLOGICKÉ VÝCHOVY

8.1 Cíle ekologické výchovy

Cílem ekologicko-výchovného působení je člověk nejen ekologicky gramotný, ale i aktivně projevující a obhajující své nesobecké občanské postoje ve prospěch přírody a přirozenějších způsobů lidského pobývání na Zemi. Smyslem takto pojímané ekologické výchovy je usilovat o evidentní posun sociálních norem ve prospěch udržitelnějších způsobů života.

8.2 Úkoly ekologické výchovy

Hlavními úkoly ekologické výchovy jsou osvojování ekologické gramotnosti, osvojování zásad ekologické etiky, osvojování odpovědného jednání zejména vůči přírodě a ovlivňování životního stylu.

8.3 Složky ekologické výchovy

Ekologická výchova je **významnou součástí všech složek výchovy** a současně integrujícím prvkem ve výchovně vzdělávacím procesu při účinném a neformálním využívání mezipředmětové součinnosti.

1. znalostní a vědomostní (poznávací) složka – široké spektrum informací utvářejících základy ekologické gramotnosti. Představuje souhrn poznatků, díky kterým bychom si měli uvědomit složitosti a propojenosti vztahů mezi lidskou činností a procesy v biosféře.

2. dovednostní a prožitková složka – obsahuje nejrůznější podoby kontaktu s přírodou, s konkrétními místy v krajině i obci, s lidmi, s konkrétními způsoby péče o chráněné části přírody, významné krajinné prvky, parkovou zeleň i o školní pozemky.

3. postojeová (hodnotící) složka – podílí se na utváření předpokladů pro týmovou práci včetně patřičných komunikativních dovedností a formování žádoucích postojů k životnímu prostředí. V této složce se promítá emocionální vztah k přírodnímu prostředí a etické a estetické hodnocení. Ekologické cítění má výraznou motivační schopnost směřující k ekologické odpovědnosti.

9 CÍLOVÉ SKUPINY V EKOLOGICKÉ VÝCHOVĚ

Do kontaktu s přírodou přicházejí všechny skupiny obyvatelstva od nejmenších dětí až po seniory. Každý člověk má odlišné znalosti o lese a rozdílné zájmy.

U všech skupin, se kterými pedagog pracuje, by měl myslet na tyto složky: - motivace, zapojení všech smyslů do poznávání přírody, hra, střídání činností (pohybové a vědomostní), skupinová práce, vzájemná spolupráce, samostatný výzkum, vyjádření vlastní myšlenky, pochvala a povzbuzení, zhodnocení a zpětná vazba. Způsob práce je důležité přizpůsobit věku účastníků. Proto je velice vhodné stanovit si v ekologické výchově cílové skupiny.

9.1 Předškolní věk (3 – 6 let)

Děti předškolního věku jsou schopny rychle a snadno se nadchnout pro nabízenou aktivitu, ale jejich pozornost a fyzická výdrž je krátkodobá. Proto je žádoucí střídání činností, střídání klidových a pohybových aktivit, zařazování her, hádanek a jednoduchých soutěží. Důležité je předškolní děti umět správně motivovat, jen tak vzbudíme jejich zájem. Seznamování s lesem by mělo proběhnout na úrovni smyslového poznání. Děti mohou sbírat různé přírodniny a porovnávat je.

9.2 Mladší školní věk, 1. – 4. třída ZŠ (6 – 10 let)

U této věkové skupiny je velmi snadné probudit zájem a nadšení o program. Nejlepší formou činností jsou hry. Dětem by měl být poskytnut dostatek prostoru, aby se samy sblížily s lesem, např. sbíráním či poznáváním různých předmětů podle hmatu.

Vhodná témata a činnosti pro tuto cílovou skupinu: roční období, příroda kolem nás, péče o zdraví, místo, kde žijí, ochrana přírody a životního prostředí, živá příroda, planeta Země, člověk.

9.3 Školní věk, 5. – 6. třída ZŠ (10 – 12 let)

Tyto děti jsou většinou velice vnímavé a dobře připravené. Jsou dostatečně zvědavé a zajímají se o nové poznatky. Je to ideální věk, kdy ukázat, že příroda je fascinující. Vhodné je zařazovat pohybové hry a jednoduché samostatné úkoly. Děti jsou již schopny pracovat ve skupinách, dělat jednoduché výzkumy a z nich plynoucí závěry. Aktivity jsou dětmi

většinou přijímány velice kladně, děti mají dobrý přístup k naučení se něčemu novému, je možné jim sdělit i nějaké odbornější poznatky.

Vhodná témata a činnosti pro tuto cílovou skupinu: třídění rostlin a živočichů, Země ve vesmíru, rozmanitost podmínek života na Zemi, pozorování přírody (okem, lupou, dalekohledem, mikroskopem), smyslové vnímání přírody, chráněné druhy, praktické činnosti s mikroskopem a přírodninami v laboratorních pracích, ekologické havárie, zakládání herbáře, etické formy zacházení s přírodou, globální problémy, ekologicky šetrné jednání, prales, negativní vliv člověka na životní prostředí, zdraví a životní styl rodiny.

9.4 Starší školní věk, 7. – 9. třída ZŠ (12 – 15 let)

Jedná se o poněkud problematickou věkovou skupinu. Nejdříve je nutné získat pozornost žáků a najít způsob, jak u nich probudit zájem o přírodu. Docílit se toho dá např. vhodnou motivací a podporou výzkumu, objevu a prožitku. Je velice přínosné rozdělit účastníky do skupin a zadat jim konkrétní úkoly, např. průzkum půdy, vypracování určovacího klíče atd. Znalosti jsou většinou velice dobré. Často bývají žáci pasivní a ostýchaví, mnohdy se bojí projevit.

Vhodná témata a činnosti pro tuto cílovou skupinu: pojem ekosystém, láska k přírodě a k domovu, globální problémy, etické normy, hospodářsky významné rostliny, společný původ všech organismů (buňka), přírodní zdroje (bezobratlí – potrava lidí), tolerance k odlišnostem (rasy, národy, národnosti v ČR), přírodní zdroje obnovitelné a neobnovitelné v jednotlivých státech Evropy, třídění odpadů, úspora energie, Ústava ČR, krásy mikrosvěta, etické normy, smyslové vnímání přírody, globální problémy, zdravý životní styl, ekologické zemědělství, šetrné ekologické jednání, odlišnosti mezi obyvateli Evropy, vývoj vztahu člověka a přírody, praktické činnosti s nerosty a horninami v laboratorní práci, práce s přírodninami v terénu.

9.5 Střední školy (15 – 18 let)

Tato skupina žáků je většinou velice dobře motivována. Žáci by měli něco sami zpracovávat, tzn. je dobré nechat je zkoumat, počítat, měřit atd. Velmi přínosné je rozdělení na menší skupinky (4 – 6 žáků). Je velice dobré věnovat se jednomu tématu do hloubky. Vhodné jsou i dlouhodobé projekty.

9.6 Dospělí (18 let a více)

V popředí by mělo být prožití a individuální sbírání dojmů. Je dobré zjistit případnou specializaci skupiny i jedinců a dále zohlednit rozdíly ve vzdělání. I dospělé lidi je třeba motivovat. I dospělí si rádi zahrají hry a zasoutěží.

9.7 Rodiče s dětmi

V popředí by mělo být učení hrou. Rodiče by se měli začlenit do dětských aktivit. Rodiče slouží jako prostředek k poznávání přírody. Rodiče si s dětmi rozdělí úlohy, vcítí se do dětských her, které je také mohou oslovit.

(volně podle Máchal, Vlašín, 1995)

10 EKOPEDAGOGICKÉ SLUŽBY STŘEDISEK EKOLOGICKÉ VÝCHOVY

10.1 Poslání a nabídka středisek ekologické výchovy

Střediska ekologické výchovy, popř. centra ekologické výchovy jsou výchovně vzdělávací subjekty provozované jako obecní či státní školská zařízení nebo pracoviště nestátní, jejichž snahou je podílet se na ekologické výchově, vzdělávání a osvětě nejrůznější měrou a rozličnými způsoby. Zaměřují se především na ekopedagogické služby a činnosti, které z nejrůznějších důvodů nemohou poskytovat školy. Kromě nabídky ekologických výukových programů spočívá těžiště jejich činnosti v poskytování ověřených námětů, metodických návodů k různým aktivitám, ve tvorbě učebních pomůcek, ale i v oblasti vzdělávání pedagogů.

10.2 Typy středisek ekologické výchovy

a) Městská střediska ekologické výchovy

Činnost těchto zařízení by měla více směřovat k hledání možností, jak podporovat přírodněji orientovaný život v sídlištích i historických jádrech velkoměst. Městská střediska by měla podporovat poptávku po produktech ekologického zemědělství, po pobytu ve zdravé přírodě i po informacích o chráněných částech přírody a možnostech aktivní pomoci při jejich údržbě.

b) Terénní (pobytové) střediska ekologické výchovy

Poskytují ucelené pobytové programy zaměřené na terénní pozorování a ochranu přírody v biotopech, na vývoj vztahu člověka ke krajině, na současný stav životního prostředí v regionu apod.

10.3 Pobytové ekologické programy

Tyto programy mohou mít dost velký formativní vliv i informativní účinek na jednotlivce i kolektiv.

10.4 Školní ekologické projekty

Patří k didakticky zajímavým a originálním prostředkům ekologické výchovy. Využívají řady metod interaktivní výuky a výchovy praktickou zkušeností. Navzdory svému označení mohou být tyto projekty využívány nejen ve školní výuce, ale i v mimoškolní výchově a v rodinách.

11 PRÁVNÍ ZAKOTVENÍ EKOLOGICKÉ VÝCHOVY

V současné době je ekologická, resp. environmentální výchova právně podložena především těmito předpisy:

11.1 Zákon č. 17/92 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon upozorňuje, že se výchova, osvěta a vzdělávání provádějí tak, aby vedly k myšlení a jednání, které je v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje, k vědomí odpovědnosti za udržení kvality životního prostředí a jeho jednotlivých složek a k úctě k životu ve všech jeho formách.

11.2 Zákon č. 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů

Ukládá povinnost Ministerstvu životního prostředí a Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy spolupracovat na zajišťování ekologické výchovy a vzdělávání.

11.3 Zákon č. 123/98 Sb., o právu na informace o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů

Definuje v § 13 práva a povinnosti ústředních správních orgánů a krajů ve vztahu k zajišťování EVVO.

11.4 Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (školský zákon)

Za obecné cíle vzdělávání považuje mj. získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje.

11.5 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Kurikulární dokument státní úrovně, který normativně stanovuje obecný rámec pro jednotlivé etapy vzdělávání a je závazný pro tvorbu školních vzdělávacích programů.

11.6 Program ozdravení životního prostředí ČR

Tzv. Duhový program zpracovaný Ministerstvem životního prostředí v roce 1991 uvádí mj. osm zásad směřujících k žádoucím změnám životního stylu: - zásada skutečné účinnosti, zásada rozumné spotřeby, zásada opatrnosti, zásada zdrženlivosti, zásada vlastní odpovědnosti, zásada ohledu k jiným lidem, zásada úcty k životu, zásada občanství planety Země.

12 REGIONÁLNÍ INFORMACE

Pro kvalitní vývoj vztahu člověka a přírody je důležité znát své nejbližší okolí. Krátce se tedy nyní zmíním o prostředí, ve kterém já sama žiji.

12.1 Území statutárního města Zlín

„Na území statutárního města Zlín se nachází

1. **chráněná území** – Přírodní park Vizovické vrchy a Přírodní park Želechovické Paseky.
2. **přírodní památky** – Na Želechovických pasekách, Pod Drdolem, Minerální prameny – v katastrálním území Zlína se jich nachází sedm.
3. **přírodní rezervace** – Bukové hory. (Ekomapa Zlína, 2008)“

12.2 Organizace ve Zlíně, které se zabývají ekologickou výchovou

1. **Dům dětí a mládeže Astra** – zřízen jako příspěvková organizace 1.1.1993 jako školské zařízení pro zájmové vzdělávání. Činnost realizuje v době mimo vyučování, ve volných dnech a v době svátků zejména v oblastech vzdělávacích, poznávacích, rekreačních, systematických i jednorázových aktivit směřujících k účelnému naplnění volného času dětí a mládeže a umožňujících získat další vědomosti a dovednosti mimo školní výuku.
2. **Ekocentrum Čtyřlístek** – vzniklo v roce 1997, pravidelnou činnost zahájilo v roce 1999. Od 1.1.2005 je základní organizací Českého svazu ochránců přírody ve Zlíně, současně je i členem Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina. Hlavní náplní činnosti je environmentální vzdělávání, výchova a osvěta obyvatel. Ekocentrum realizuje výukové programy pro základní a střední školy.
3. Ekologické vzdělávací programy různého typu dále ve Zlíně nabízejí ZOO Lešná, Muzeum Jihovýchodní Moravy a Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

13 VÝZKUM V OBLASTI ZAČLENĚNÍ ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVY

13.1 Název výzkumu

Začlenění environmentální výchovy do výuky žáků II. stupně základních škol.

13.2 Cíl výzkumu, výzkumný problém

Cílem mého výzkumu bylo zjistit, jaké možnosti využívají úplné základní školy ve vybraných lokalitách Zlínského kraje v rámci začlenění průřezového tématu Environmentální výchova do vzdělávání žáků 2. stupně ZŠ.

Výsledek výzkumu by měl ředitelům ZŠ usnadnit rozhodování o způsobu začlenění průřezového tématu Environmentální výchova do Školního vzdělávacího programu, a také by měl přispět ke zkvalitnění nabídek služeb ekocenter.

13.3 Stanovené hypotézy

H1: Projektové dny jsou více využívány školami městskými než školami venkovskými.

H2: Průřezové téma Environmentální výchova je na ZŠ častěji vyučováno integrací do jiných předmětů než výukou samostatného předmětu.

H3: Služeb ekocenter více využívají městské školy než školy umístěné na vesnici.

H4: Zařazení průřezového tématu Environmentální výchova pozitivně ovlivní přístup žáků k životnímu prostředí více než vytvoření RVP bez tohoto průřezového tématu.

13.4 Předmět výzkumu

Výzkumem na téma Začlenění environmentální výchovy do výuky žáků II. stupně základních škol jsem se zabývala v zimě roku 2009. Anonymní dotazníkové otázky byly určeny koordinátorům EVVO na úplných základních školách ve vybraných lokalitách Zlínského kraje. Do této oblasti spadají jak školy městské, tak i venkovské. Celkem jsem oslovila 36 respondentů, do zpracování jsem zařadila 25 dotazníků (69,4%). Na 11 školách (30,6%) nebylo možno výzkum provést z různých důvodů (neochota koordinátora, dlouhodobá ne-

přítomnost koordinátora z důvodu nemoci, právě probíhající školní inspekce, nesouhlas ředitele školy s provedením výzkumu apod.).

13.5 Získávání údajů

Dotazníky jsem si vytiskla a s respondenty jsem je vyplňovala osobně formou rozhovoru. Získané odpovědi jsem si do dotazníků ihned zaznačila.

13.6 Metodika realizovaného výzkumu

Ve výzkumu jsem využila dotazníkové metody v počtu deseti otázek. Zkoumaný výzkumný problém bylo nutno v dotazníku rozdělit na několik dílčích otázek. Otázky č. 3, 7 a 9 byly uzavřené, které nabízely hotové alternativní odpovědi. Otázky č. 1, 2, 4, 5, 6, a 8 byly polouzavřené a nabízely tedy pevnou alternativu i otevřenou možnost. Otázka č. 10 byla otevřená a dávala velkou možnost odpovědí. U otázek č. 2, 3, 4 a 6 měli respondenti možnost označit více odpovědí.

13.7 Zpracování a analýza údajů

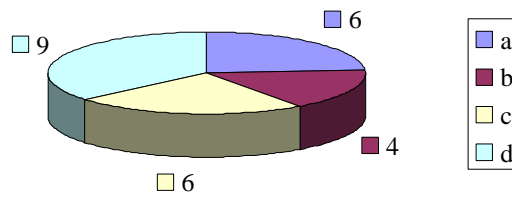
Otázka č. 1 se spíše vztahuje k popisu výzkumného vzorku. Otázka č. 10 je stylizována jako otázka volná. Po přečtení odpovědí jsem provedla obsahovou analýzu a dospěla jsem k závěru, že adekvátní vyhodnocování bude takové, kdy odpovědi respondentů rozdělím do skupin podle klíčových slov a odpovědí podobného významu. Teprve takto roztříděné výsledky lze znázornit do přehledného grafu.

Pro grafické znázornění při vyhodnocování dotazníků jsem použila graf výsečového typu. Pod každým grafem se nachází stručné vyhodnocení otázky.

1. V jaké lokalitě se Vaše škola nachází?

- a) centrum města Zlína, včetně sídliště Jižní Svahy
- b) okrajová část města Zlína
- c) město Zlínského kraje
- d) vesnice
- e) jiná odpověď (prosím doplňte)

Umístění školy

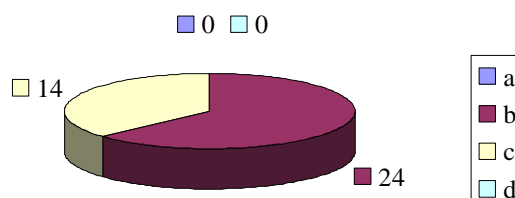
Graf č. 1 – Umístění školy

První otázka byla zaměřena na umístění školy. Dotazníku se zúčastnilo 6 škol umístěných v centru města Zlína (24%), 4 školy v okrajové části města Zlína (16%), 6 škol ve městech Zlínského kraje (24%) a 9 vesnických škol (36%). Zjištění lokality školy bylo nutné pro potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz.

2. Jakým způsobem zařadila Vaše škola průřezové téma Environmentální výchova do Školního vzdělávacího programu? (lze označit více možností)

- vytvoření samostatného vyučovacího předmětu
- integrace jednotlivých tematických okruhů EVVO do vyučovacích předmětů
- pořádání tzv. projektových dnů
- jiná odpověď (prosím doplňte)

Zařazení průřezového tématu

Graf č. 2 – Zařazení průřezového tématu

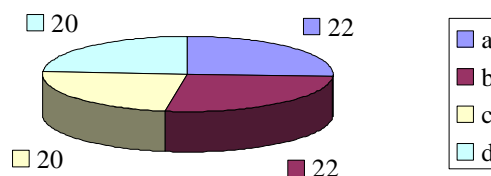
Ve druhé otázce jsem zjišťovala, jakým způsobem škola zařadila průřezové téma Environmentální výchova do svého ŠVP. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že školy nejčastěji využívají možnosti integrace jednotlivých tematických okruhů EVVO do vyučovacích předmětů (24 respondentů) a dále 14 škol uvedlo, že pořádají projektové dny. 13 škol tedy využívá obou uvedených možností. Žádný z mých respondentů nevyužívá možnosti vytvoření samostatného vyučovacího předmětu. Tímto je potvrzena stanovená hypotéza č. 2.

3. Ve kterých ročnících Vaší školy je zastoupena výuka environmentální výchovy?

(lze označit více možností)

- a) 6. ročník
- b) 7. ročník
- c) 8. ročník
- d) 9. ročník

Zařazení do ročnů

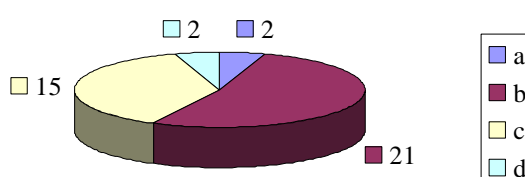
Graf č. 3 – Zařazení do ročnů

Tato otázka směřovala ke zjištění zastoupení výuky environmentální výchovy v jednotlivých ročnících 2. stupně ZŠ. Téměř všechny dotazované školy mají EVVO zastoupenou v 6. – 9. ročníku stejnoměrně.

4. Kdo připravuje ekologické aktivity ve Vaší škole? (lze označit více možností)

- a) koordinátor EVVO
- b) koordinátor EVVO ve spolupráci s ostatními pedagogy
- c) škola využívá nabídky služeb ekocenter (uved'te název)
- d) jiná odpověď (prosím doplňte)

Příprava ekologických aktivit

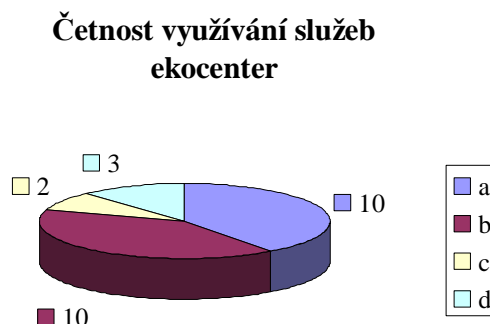

Graf č. 4 – Příprava ekologických aktivit

Tato otázka směřovala ke zjištění, do jaké míry si školy ekologické aktivity připravují sami a do jaké míry využívají nabídek služeb ekocenter. Nejčastěji ekologické aktivity připravuje koordinátor EVVO ve spolupráci s ostatními pedagogy (21 respondentů) a 15 škol využívá nabídek služeb ekocenter. Nejvíce školy spolupracují s Ekocentrem Čtyřlístek Zlín (7 škol), s DDM Astra Zlín (4 školy), s Českým svazem ochránců přírody Kosenka Valašské Klobouky (2 školy) a s Centrem ekologické výchovy Žabka Staré Město u Uherského Hradiště (2 školy). V odpovědi D jeden respondent uvedl, že ekologické aktivity připravuje jeden konkrétní pedagog, který však není koordinátorem EVVO a dále jedna škola využívá nabídek organizací ZOO Lešná, Muzeum Jihovýchodní Moravy a Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně. Z uvedeného vyplývá, že školami je využíváno více možností přípravy ekologických aktivit najednou.

5. Jak často využívá Vaše škola služeb ekocenter?

- a) 1 - 2x ročně
- b) 3 – 4x ročně
- c) vůbec
- d) jiná odpověď (prosím doplňte)

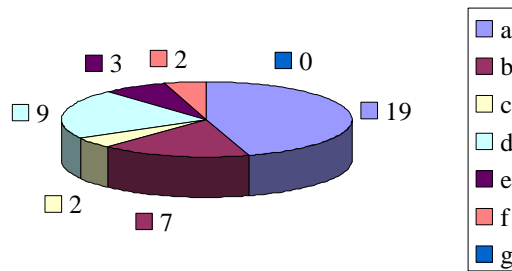
Graf č. 5 – Četnost využívání služeb ekocenter

10 škol využívá služeb ekocenter 1 - 2x ročně (40%), 10 škol 3 - 4x ročně (40%), 2 školy nevyužívají služeb ekocenter vůbec (8%) a 3 školy uvedly jinou odpověď (12%). Z toho dvě školy využívají ekocentra během celého roku a jedna škola uvedla, že na tyto aktivity nemá škola dostatek financí.

6. Jaké možnosti nabídek ekocenter škola využívá? (lze označit více možností)

- a) výukový program
- b) projektový den
- c) zapůjčování pomůcek
- d) školení pedagogů
- e) pobytové výukové programy pro žáky
- f) nevyužívá vůbec
- g) jiná odpověď (prosím doplňte)

Využití nabídek ekocenter

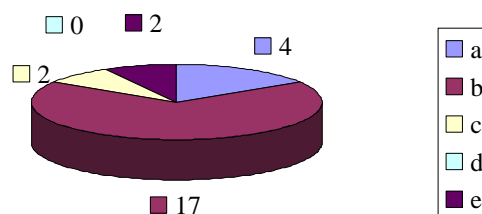
Graf č. 6 – Využití nabídek ekocenter

V této otázce měly školy možnost označit více využívaných možností. Nejčastější odpovědí byl výukový program (19 škol), školení pedagogů přes ekocentra využívá 9 škol, projektový den připravují ekocentra pro 7 svých respondentů, pobytové výukové programy navštěvují 3 školy, pomůcky si zapůjčují 2 školy. Dvě školy uvedly, že služeb ekocenter nevyužívají vůbec.

7. Služby ekocentra, se kterým Vaše škola spolupracuje, považujete za:

- a) velmi kvalitní
- b) kvalitní
- c) dostačující
- d) nedostačující
- e) škola nevyužívá služeb ekocenter

Kvalita služeb ekocenter

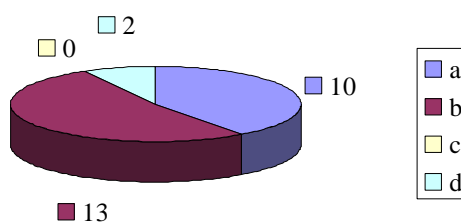
Graf č. 7 – Kvalita služeb ekocenter

Otázka č. 7 směřovala ke zjištění kvality služeb ekocenter a spokojenosti škol s těmito službami. 17 škol považuje služby za kvalitní (68%), 4 školy za velmi kvalitní (16%), 2 školy za dostačující (8%) a 2 školy nevyužívají služeb ekocenter (8%).

8. Do jaké míry dle Vašeho názoru ovlivní výuka EVVO přístup žáků k životnímu prostředí v budoucnosti?

- a) hodně, uvědomí si svou zodpovědnost k životnímu prostředí (zapojí se aktivně)
- b) částečně (nezapojí se aktivně)
- c) neovlivní (nezapojí se vůbec)
- d) jiná odpověď (prosím doplňte)

Ovlivnění žáků v budoucnosti

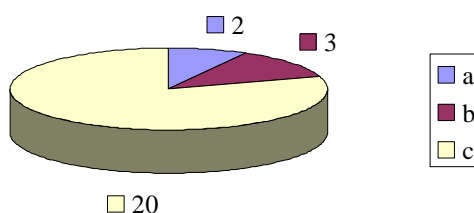
Graf č. 8 – Ovlivnění žáků v budoucnosti

V této otázce jsem se snažila zjistit, do jaké míry ovlivní výuka EVVO přístup žáků k životnímu prostředí v budoucnosti. Nejvíce hlasů získala odpověď (13 škol), že žáci budou ovlivněni částečně (nezapojí se aktivně) 52%, 10 škol uvádí, že žáci budou ovlivněni hodně (zapojí se aktivně) 40%, 2 školy uvádí jinou možnost (8%). Dle jejich názoru je ovlivnění u každého žáka individuální.

9. Který směr výuky EVVO je dle Vašeho názoru účinnější?

- a) pozitivní (ukázka zdravé přírody)
- b) negativní (ukázka zdevastované přírody)
- c) kombinace obou možností

Směr výuky EVVO

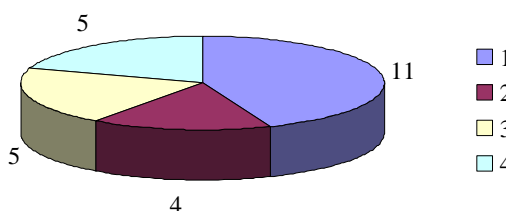

Graf č. 9 – Směr výuky EVVO

V této otázce jsem se chtěla dozvědět, který směr výuky více na žáky působí. 20 škol uvádí, že nejlepší je kombinovat pozitivní i negativní směr (80%), 3 školy považují za nejlepší negativní směr výuky (ukázka zdevastované přírody) 12% a 2 školy chtějí žáky motivovat pozitivně a chtějí jim ukázat zdravou přírodu (8%).

10. Které služby ekocenter postrádáte v jejich nabídce? (prosím stručně doplňte)

Chybějící služby ekocenter

Graf č. 10 – Chybějící služby ekocenter

Otázka směřuje k tomu, jaké služby ekocenter základním školám chybějí. 11 škol je plně spokojeno s nabízenými službami (44%), 4 respondenti nedoplňli žádnou odpověď (16%), 5 školám chybí neplacené služby (20%) a 5 škol by uvítalo více pomůcek pro žáky ze strany ekocenter tak, aby každý žák měl při výuce k dispozici svou vlastní pomůcku (20%).

13.8 Shrnutí výsledků výzkumu

Celkem se výzkumu zúčastnilo 25 úplných základních škol z vybraných lokalit Zlínského kraje – 16 škol městských (64%) a 9 škol vesnických (36%). Zjištění lokality školy bylo nutné pro potvrzení či vyvrácení některých předem stanovených hypotéz.

Hypotéza *H1: Projektové dny jsou více využívány školami městskými než školami venkovskými* byla výzkumem vyvrácena, neboť projektové dny více využívají školy vesnické (77,7%), u škol městských je to pouze 43,75% dotázaných. Na tuto hypotézu jsem získala odpověď v otázce č. 1 a 2. Otázka č. 2 zároveň potvrzuje hypotézu *H2: Průřezové téma Environmentální výchova je na ZŠ častěji vyučováno integrací do jiných předmětů než výukou samostatného předmětu*.

Otázka č. 3 směřovala ke zjištění zastoupení výuky environmentální výchovy v jednotlivých ročnících 2. stupně ZŠ. Téměř všechny dotazované ZŠ mají EVVO zastoupení v 6. – 9. ročníku stejnoměrně.

Otázka č. 4 zjišťuje, kdo na školách připravuje ekologické aktivity. Jak uvádí většina mých respondentů, nejvíce jsou tyto aktivity připravovány koordinátorem EVVO ve spolupráci s ostatními pedagogy, druhou nejčastější zvolenou možností je využití nabídek služeb ekocenter. Poměrně často školy využívají více možností přípravy ekologických aktivit.

Služeb ekocenter podle otázky č. 5 využívá 40% škol 1 – 2x ročně, stejný počet uvádí, že 3 – 4x ročně. U této otázky mě nejvíce zaujala odpověď jednoho respondenta: škola nemá na tyto aktivity dostatek financí a v současné době si žádá o dotace z Evropských fondů, aby mohla žákům umožnit využití služeb ekocenter. Vyhodnocením této otázky byla vyvrácena hypotéza *H3: Služeb ekocenter více využívají městské školy než školy umístěné na vesnici*. Služeb ekocenter využívají více školy umístěné na vesnici (100%) než školy městské (81,25%). Domnívám se, že je tomu tak proto, že vesnické školy mají k dispozici méně pedagogů. Proto je pro ně výhodnější přizvat si lektory z ekocenter.

V otázce č. 6 jsem zjišťovala, které služby ekocenter jsou školami nejvíce využívány. Nejčastější odpovědí byl výukový program, hodně škol využívá školení pedagogů přes ekocentra.

Z hodnocení otázky č. 7 vyplynulo, že převážná většina škol považuje kvalitu služeb ekocenter za kvalitní (68%). Tento výsledek mě velmi potěšil. Pro ekocentra je to jistě dobrá zpráva, protože jejich činnost má určitě smysl a je pro školy přínosná.

Podle výsledků v otázce č. 8 můžu konstatovat, že výuka EVVO ovlivní přístup žáků k životnímu prostředí v budoucnosti částečně (žáci se nezapojí aktivně). Tím je potvrzena hypotéza *H4: Zařazení průřezového tématu Environmentální výchova pozitivně ovlivní přístup žáků k životnímu prostředí více než vytvoření RVP bez tohoto průřezového tématu.* Bylo by však přínosnější, kdyby se žáci zapojili v budoucnosti do ochrany životního prostředí aktivně. Zde cítí uji mezeru v možnostech EVVO.

Jaký je vhodný směr výuky EVVO jsem zjišťovala v otázce č. 9. Respondenti nejčastěji uvádí kombinaci pozitivního a negativního směru. Chtějí žákům ukázat jak zdravou, tak i zdevastovanou přírodu.

V poslední otázce jsem zkoumala, které služby ekocenter školy postrádají. 44% dotázaných v nabídce „svého“ ekocentra nic nechybí. Za odpověď k zamyšlení považují poptávku po neplacených službách (20%) a také zájem o více pomůcek pro žáky v dostatečném množství (rovněž 20%).

Výzkumem jsem potvrdila dvě předem stanovené hypotézy. Dvě hypotézy se mi však potvrdit nepodařilo.

ZÁVĚR

V mé bakalářské práci nahlížím na problematiku začlenění ekologické výchovy do výuky žáků základních škol. Zajímalo mě, zda k této problematice přistupují ZŠ umístěné na vesnici jinak než školy městské, jaká je spolupráce ZŠ s ekocentry, zda ekologické prvky zařazené do vzdělávání žáků ovlivní jejich přístup k životnímu prostředí v budoucnosti.

Anonymní dotazníkové otázky byly určeny koordinátorům EVVO na úplných ZŠ ve vybraných lokalitách Zlínského kraje. Do této oblasti spadají jak školy městské, tak i venkovské. Celkem jsem oslovila 36 respondentů, do zpracování jsem zařadila 25 dotazníků (69,4%).

Snažila jsem se zjistit, zda využívání projektových dnů souvisí s lokalitou školy. Po vyhodnocení dotazníků je zřejmé, že pořádání projektových dnů upřednostňují školy umístěné na vesnici.

ZŠ musí zařadit do svého ŠVP různá průřezová témata. Jedním z nich je průřezové téma Environmentální výchova. Školy nejvíce vyučují toto téma integrací do jiných předmětů. Z mých respondentů nikdo nevyužívá možnosti výuky samostatného předmětu.

Školy nemají nařízeno, ve kterém ročníku musí být průřezové téma Environmentální výchova zastoupeno. Z výzkumu vyplynulo, že téměř všechny školy mají EVVO zastoupeno stejnoměrně v 6. – 9. ročníku.

Ekologické aktivity nejvíce na školách připravuje koordinátor EVVO ve spolupráci s ostatními pedagogy, jiné školy využívají ekocentra. Služby ekocenter jsou školami hodně využívány. Je tedy vidět, že jejich činnost má smysl a je přínosem pro EVVO. Nejvíce školy z jejich nabídek využívají výukové programy a školení pedagogů.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že výuka EVVO pozitivně ovlivňuje přístup žáků k životnímu prostředí v budoucnosti.

Při výuce EVVO je vhodné použít kombinaci pozitivního i negativního směru, tedy seznámit žáky se zdravou i zdevastovanou přírodou.

Obecně jsou ZŠ spokojeny s nabídkou ekocenter a v jejich nabídce jim nic nechybí.

Z prostudovaných materiálů a mnou provedeného výzkumu je patrné, že zařazení EVVO do výuky žáků ZŠ je velmi přínosné. Děti potřebují, abychom je upozornili na vše krásné kolem nás, a abychom je vedli k lásce k přírodě. Jen tak v nich vypěstujeme ekologickou kulturu osobnosti.

Schopnost člověka vidět krásu v přírodě mu nemůže dovolit ubližovat. Miluje-li člověk přírodu, nemůže ji ničit.

Psaní této práce mi umožnilo připomenout si, že úlohou školy není jen vzdělávání. Stejným dílem by měla škola vychovávat člověka citlivého k lidem i k přírodě. Blízkost přírody v dětství člověka pozitivně ovlivňuje. Neměli bychom zapomínat, že to, co do dětí vložíme, je dar, který jim nikdo nikdy nevezme. Vnímání přírody, zaposlouchání se do zvuků lesa, vychutnání si ticha přírody musíme děti učit. Je to něco, co ony samy neznají. S upozorněním na přírodu kolem nás můžeme začít u dětí již velmi brzy. I hodně malé dítě je schopno vnímat teplo sluníčka, vůni kytek, zpěv ptáků. Dnešní děti bohužel navštěvují přírodu jen zřídka. Vše znají jen z okénka rodinného automobilu. Děti by měli dostat možnost poznat i jinou stránku života, než jen tu, kterou většinou znají – konzumní. Ukažme našim dětem i jiné krásy, než jen hmotné věci. Pokud je nenaučíme umění orientace ve světě přírody, nedocílíme výchovy k úplnému lidství. Učme děti vnímat přírodu všemi smysly – zrakem, hmatem, sluchem, čichem. Jak je uvedeno v citátu na začátku mé bakalářské práce, „ztratili jsme sluch pro řeč přírody, protože jsme zanedbali používání tohoto smyslu“. Umíme už tolik jiných věcí, že nás to vede k mylné domněnce, že víme víc než příroda.

Ekologie je velmi rozsáhlou oblastí a kvalita poskytnutých informací je v rukou vychovatelů – učitelů, rodičů a vedoucích zájmových organizací.

Závěrem mé práce bych chtěla popřát všem dětem spoustu krásných zážitků a objevů v přírodě.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- [2] HORKÁ, H. *Ekologická výchova na 1. stupni základní školy*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0844-X.
- [3] HORKÁ, H. *Výchova pro 21. století*. Brno: Paido, 2000, ISBN 80-85931-85-0.
- [4] JAKRLOVÁ J., PELIKÁN, J. *Ekologický slovník terminologický a výkladový*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-644-1.
- [5] JANČAŘÍKOVÁ, K. *Ekolístky (Metodické listy Svatojánské koleje)*. 1. vyd. Svätý Jan pod Skalou: Svatojánská kolej – Vyšší odborná škola pedagogická, 2004. ISBN 80-239-3024-9.
- [6] JANOUŠKOVÁ S., KUKAL P. *Environmentální výchova v příbězích*. Praha: Fortuna, 2008. ISBN 978-80-7373-024-6.
- [7] KOHÁK, E. *Zelená svatozář*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1998. ISBN 80-85850-63-X.
- [8] LAŠTŮVKA Z., KREJČOVÁ, P. *Ekologie*. Brno: Konvoj, 2000. ISBN 80-85615-93-2.
- [9] MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. 1. vyd. Brno: Rezekvítek (ekologické sdružení) ve spolupráci s Lipkou (dům ekologické výchovy Brno), 2000. ISBN 80-902954-0-1.
- [10] MÁCHAL, A., VLAŠÍN, M. *Desatero domácí ekologie*. Brno: EkoCentrum, 1995.
- [11] STREJČKOVÁ, E. *Děti pro pětihory*. 1. vyd. Praha: Středisko ekologické výchovy Hl. m. Prahy Toulcův dvůr, 1998.
- [12] ŠVEC, V., HRBÁČKOVÁ K. *Průvodce metodologií pedagogického výzkumu*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2007. ISBN 978-80-7318-547-3.
- [13] *Ekomapa Zlína*. Zlín: SHOCart spol. s r.o., 2008.
- [14] *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2005. ISBN 80-87000-03-X.

- [15] *Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO)*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, č.j. 16745/2008, 2008.
- [16] *„Pojďme na to od lesa“* (Příručka ekologické výchovy a lesní pedagogiky). Vimperk: Správa Národního parku a Chráněné krajinné oblasti Šumava, 2003.
- [17] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007.
- [18] Zákon č. 17/92 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů.
- [19] Zákon č. 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.
- [20] Zákon č. 123/98 Sb., o právu na informace o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů.
- [21] Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

EVVO	Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta.
ČR	Česká republika.
RVP	Rámcový vzdělávací program.
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.
ŠVP	Školní vzdělávací program.
ZŠ	Základní škola.
DDM	Dům dětí a mládeže.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Graf č. 1 – Umístění školy	42
Graf č. 2 – Zařazení průřezového tématu.....	42
Graf č. 3 – Zařazení do ročníků	43
Graf č. 4 – Příprava ekologických aktivit	44
Graf č. 5 – Četnost využívání služeb ekocenter.....	45
Graf č. 6 – Využití nabídek ekocenter	46
Graf č. 7 – Kvalita služeb ekocenter	46
Graf č. 8 – Ovlivnění žáků v budoucnosti	47
Graf č. 9 – Směr výuky EVVO	48
Graf č. 10 – Chybějící služby ekocenter	48

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dobrý den,

jsem studentkou 3. ročníku bakalářského studia oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Obracím se na Vás se žádostí o vyplnění dotazníku, který slouží k vypracování praktické části mé bakalářské práce na téma „Prvky ekologické výchovy ve výuce žáků základních škol“. Tento dotazník je určen koordinátorům EVVO na základních školách ve vybraných lokalitách Zlínského kraje. Vámi poskytnutá data budou sloužit ke zjištění nejvíce využívaných možností při začlenění průřezového tématu EVVO do vzdělávání žáků II. stupně základních škol.

Správné odpovědi prosím označte, příp. doplňte. Chtěla bych Vás poprosit o pravdivost a přesnost odpovědí. Dotazování je anonymní.

Předem děkuji za Vaše odpovědi a Váš čas, který dotazníku věnujete.

1. V jaké lokalitě se Vaše škola nachází?

- a) centrum města Zlína, včetně sídliště Jižní Svahy
- b) okrajová část města Zlína
- c) město Zlínského kraje
- d) vesnice
- e) jiná odpověď (prosím doplňte)

2. Jakým způsobem zařadila Vaše škola průřezové téma Environmentální výchova do Školního vzdělávacího programu? (lze označit více možností)

- a) vytvoření samostatného vyučovacího předmětu
- b) integrace jednotlivých tematických okruhů EVVO do vyučovacích předmětů
- c) pořádání tzv. projektových dnů
- d) jiná odpověď (prosím doplňte)

3. Ve kterých ročnících Vaší školy je zastoupena výuka environmentální výchovy?

(lze označit více možností)

- a) 6. ročník
- b) 7. ročník
- c) 8. ročník
- d) 9. ročník

4. Kdo připravuje ekologické aktivity ve Vaší škole? (lze označit více možností)

- a) koordinátor EVVO
- b) koordinátor EVVO ve spolupráci s ostatními pedagogy
- c) škola využívá nabídky služeb ekocenter (uveďte název)
- d) jiná odpověď (prosím doplňte)

5. Jak často využívá Vaše škola služby ekocenter?

- a) 1 - 2x ročně
- b) 3 – 4x ročně
- c) vůbec
- d) jiná odpověď (prosím doplňte)

6. Jaké možnosti nabídek ekocenter škola využívá? (lze označit více možností)

- a) výukový program
- b) projektový den
- c) zapůjčování pomůcek
- d) školení pedagogů
- e) pobytové výukové programy pro žáky
- f) nevyužívá vůbec
- g) jiná odpověď (prosím doplňte)

7. Služby ekocentra, se kterým Vaše škola spolupracuje, považujete za:

- a) velmi kvalitní
- b) kvalitní
- c) dostačující
- d) nedostačující
- e) škola nevyužívá služeb ekocenter

8. Do jaké míry dle Vašeho názoru ovlivní výuka EVVO přístup žáků k životnímu prostředí v budoucnosti?

- a) hodně, uvědomí si svou zodpovědnost k životnímu prostředí (zapojí se aktivně)
- b) částečně (nezapojí se aktivně)
- c) neovlivní (nezapojí se vůbec)
- d) jiná odpověď (prosím doplňte)

9. Který směr výuky EVVO je dle Vašeho názoru účinnější?

- a) pozitivní (ukázka zdravé přírody)
- b) negativní (ukázka zdevastované přírody)
- c) kombinace obou možností

10. Které služby ekocenter postrádáte v jejich nabídce? (prosím stručně doplňte)